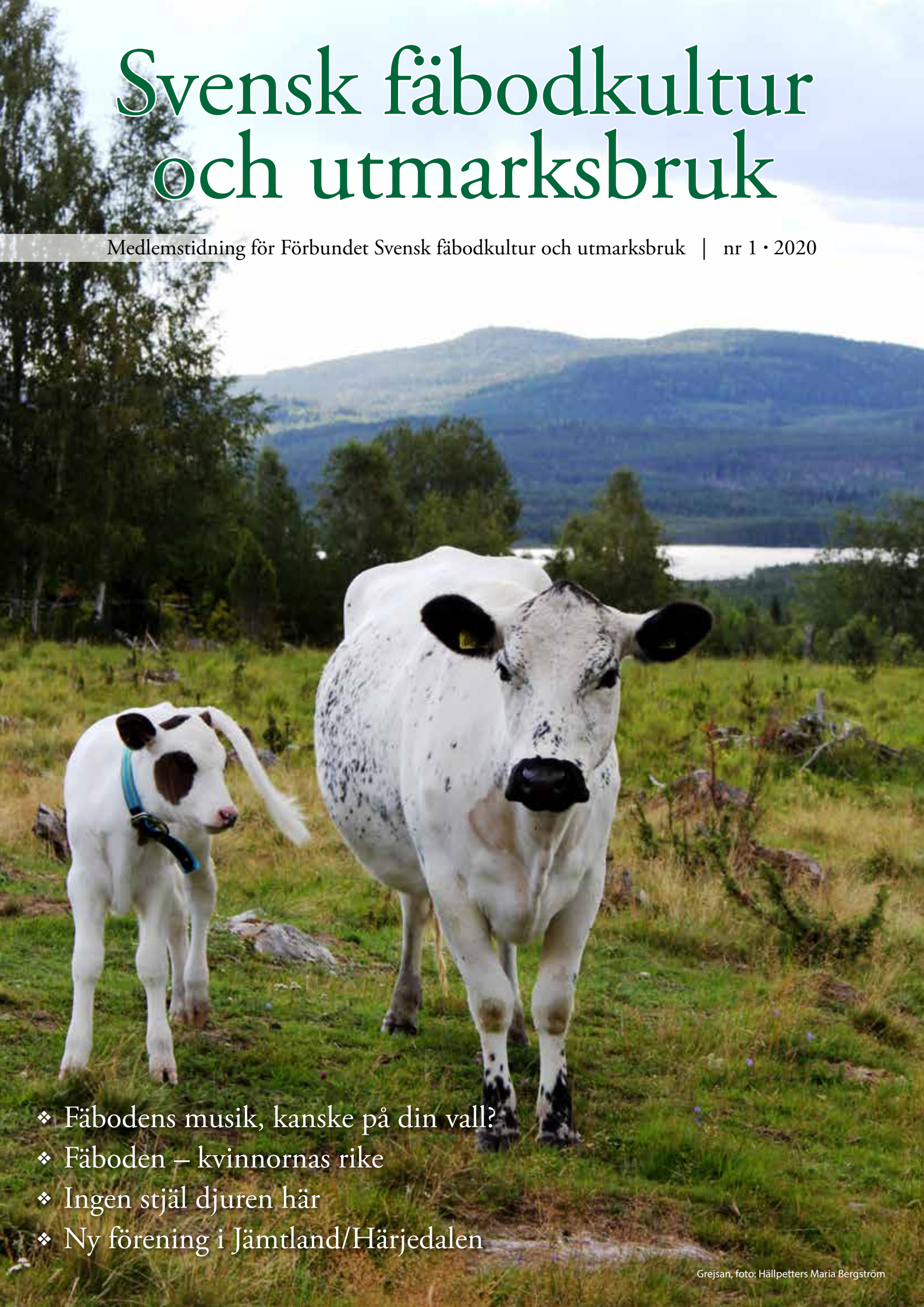

Svensk fäbodkultur och utmarksbruk

Medlemstidning för Förbundet Svensk fäbodkultur och utmarksbruk | nr 1 • 2020

-
- ❖ Fäbodens musik, kanske på din vall?
 - ❖ Fäboden – kvinnornas rike
 - ❖ Ingen stjal djuren här
 - ❖ Ny förening i Jämtland/Härjedalen

Redaktör: Hällpetters Maria Bergström
redaktion@fabod.nu, 070 643 43 50

Layout& Tryck: ReklamAB, Edsbyn
Papper: Bestrukt silk 115 g, omslag 150 g
Redaktion: redaktion@fabod.nu

Tidskriften Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk är medlemstidning för FSF. ISSN 2003-2307
Om inte annat anges så är artiklarna författade av redaktionen. Åsikter i artiklar som inte signerats av styrelsen är inte med automatik förbundets åsikter.

För medlemskap betala 300:- per person, organisation eller företag eller 500:- per familj utan begränsning av antal personer i hushållet. Varje sådant medlemskap ger en röst vid årsstämma.

Övriga kan beställa tidskriften för 100:-/styck. Sätt in aktuell avgift på bankgiro 5243-8538

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk (FSF) www.fabod.nu
Ordförande Kenneth Johansson
072 560 87 73, kenneth.johansson@fabod.nu

Vice ordf, Kristian Olofsson
070 696 29 24, kristian.olofsson@fabod.nu

Ekonomi Lena Åkerlind
070 350 80 66, ekonomi@fabod.nu

Ledamot Dennis Olsson
070-215 62 82, dennis.olsson@fabod.nu

Ledamot Olle Berglund
070-208 9817, olle.berglund@fabod.nu

Ledamot Stefan Olander
070-569 26 90, stefan.olander@fabod.nu

Ledamot Carin Gisslén-Schönning, sekreterare
070-398 37 83, carin.gisslen-schonning@fabod.nu

Ledamot John Arne Thyselius
0687 330 15, john.arne.thyselius@fabod.nu

Ledamot Victoria Törnqvist
073 368 89 88, victoria.johansson.tornqvist@fabod.nu

Revisorer Inge Wikström och Lotta Wiringe,
revisorer@fabod.nu

De regionala fäbodföreningarna är medlemmar i förbundet och har en viktig roll för regional intressebevakning, aktiviteter och kontakter med fäbodbrukare, fäbodägare och fäbodlag och andra intresserade.

Dalarnas Fäbodbrukarförening, DFBF
facebook.com/dalafabod, dalafabod@yahoo.com

Föreningen Värmlands Säterkultur, FVS
facebook.com/varmlandsaterkultur,
varmlandsaterkultur@gmail.com

Värmlands säterbrukarförening,
Vsbef, varmlandsbf@gmail.com

Gävleborgs Fäbodförening, GFF
Blogg: xfabod.blogspot.com, info@xfabodar.se

Jämtland och Härjedalens fäbodförening JHFF
Kontakt: ordf Inga-Lis Bromée 070 772 69 98

Omslagsbild: Grejsans fäbod,
foto Hällpetters Maria Bergström

Ge fäbodbruket och utmarksbruket bättre förutsättningar

Jag har snart gjort mitt första år som ordförande för Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk, FSF. Ökat kunskaperna om fäbodbrukets utmaningar och möjligheter och träffat många människor som brinner för och jobbar med att värna och utveckla fäbodbruket. Vi är många som tycker det är viktigt med biologisk mångfald och en levande landsbygd. Som vill vara med och göra en insats för värdefulla natur-, byggnads- och kulturmiljöer samt utrotningshotade husdjursraser.

Vi blir allt fler som engagerar oss i FSF och antalet medlemmar har ökat kraftigt. Vi samlar fäbodrörelsen i landet och tillsammans blir vi starkare och kan bättre ta tillvara fäbodbrukets intressen. Vi hälsar också nybildade Jämtland Härjedalens fäbodförening välkomna.

Sverige och många fler länder har enats om att den biologiska mångfalden ska bevaras och att vi ska använda den på ett hållbart sätt. Fäbodbruket är viktigt för den biologiska mångfalden. Det blir så tydligt när vi går på vallen och upplever variationsrikedomen bland levande organismer, mångfalden inom arter och mellan arter och av ekosystem.

Naturvårdsverket har glädjande nog gett ett ekonomiskt stöd för att vi ska kunna belysa frågor om biologisk mångfald än mer i denna tidning. Det gör vi med visshet om att många delar uppfattningen att fäboden är viktig för den biologiska mångfalden.

Vi behöver fler levande fäbodar, fler som brukar och fler som arbetar för våra frågor. Fäbodbruk, småbruk och utmarksbruk är den produktionsform som svarar upp för vad samhället och även konsumenterna anser är den bästa av kvalitet utifrån ett hållbarhetsperspektiv.

Min vision är en hållbar utveckling i hela landet – ekonomiskt, miljömässigt och socialt.

Den ekonomiska hållbarheten är en utmaning. FSF utgår utifrån ett rättviseperspektiv när det gäller de ekonomiska förutsättningarna. Vi vill kunna jämföra oss med fäbodproducenter i övriga EU. Vi behöver ges förutsättningar för förbättrad lönsamhet, verklighetsanpassade regelverk och bättre dialog med våra myndigheter. Den miljömässiga hållbarheten är uppenbar med fäbodbruket. Vi måste ta klimatfrågorna på allvar och den biologiska mångfalden är nödvändig att arbeta för. FSF anser att lösningar finns i småbruk, fäbodbruk och utmarksbruk. Ett aktuellt

exempel är att i större utsträckning använda skogen som betesmark. I Norge motsvarar värdet av utmarksbete till omkring tre miljarder svenska kronor. Vi har en större andel skog i Sverige och fodervärdet i skogen är troligtvis närmare fem miljarder kronor.

Den sociala hållbarheten klarar fäbodkulturen med glans. Det finns fortfarande ett antal fäbodvallar som säljer och tar emot besökare. Det finns i fäbodrörelsen en relativt utbredd volontärverksamhet. Barnaktiviteter med fäbodläger och upplevelser i en genuin miljö. Fina exempel finns också om fäbodens betydelse i integrationsarbetet. Hoten i den sociala dimensionen är utarmningen av kunskap när det gäller sedvanor och hävd av brukandet utifrån ett historiskt perspektiv.

Det finns ett flertal internationella konventioner och styrande dokument som Sverige borde sätta högre på dagordningen. FSF är en blåslampa, lyfta avglömda frågor och även att relativt ”moderna” nationella dokument, med satsningar på fäbodbruk och utmarksbruk, får sin lösning.

Låt oss använda historiska kunskaper för att på ett hållbart sätt möta framtiden och ge fäbodbruket och utmarksbruket bättre förutsättningar – inte minst för våra barn och barnbarns skull!

Kenneth Johansson/Ordförande

Kenneth Johansson

Fäbodriksdag 2019

Liksom förra året hölls fäbodriksdagen i ett strålande höstväder. Den här gången i Söderhamn och med studiebesök på Tjärnviks gård och Krype fäbod. Och liksom förra året bjöds det på ett digert program med intressanta och viktiga ämnen. Men, det var något som var annorlunda...

Det slog mig direkt när jag klev in i lokalen. Det första var att vi var mer än dubbelt så många mot förra året. Det andra var att så många unga människor satt i lokalen. Fantastiskt! Men hur kommer det sig?

Ordförande Kenneth Johansson inledde dagen med punkten "Fäboden – ett hållbart sätt att leva" och följdes av Stefan Olanders tal med temat "Utarmning av biologisk mångfald". Mycket bra och helt rätt i tiden. Och där har vi nog också svaret, tänker jag, på varför fäbodrörelsen växer, att den får alltmer medial uppmärksamhet, att yngre söker sig hit och att Naturvårdsverk, Jordbruksverk och andra finansiärer beviljar nya medel till fäbodrelaterade projekt.

FÄBODEN ÄR NYCKELN

Vi lever i en tid då sökandet efter en hållbar livsstil står i fokus. Av miljö- och hälsoskäl väljer vi bort importerad mat. Ökad krismedvetenhet gör att vi vill lära oss att klara oss själva, odla vår jord och producera egen mat. Vi mår allt sämre på grund av stress och vill ha en lugnare livsstil. Men hur hittar vi vägen dit, hur gör man? Blickarna har gått åt alla håll men helt plötsligt har det gått upp för många att vi haft nyckeln mitt framför ögonen hela tiden – fäboden. Fäbodbruk är som ett skolexempel på en hållbar tillvaro. På fäboden har man i alla tider ägnat sig åt permakultur, regenerativt jordbruk, krisberedskap, off grid-living och mindfulness i en miljö av sprudlande biologisk mångfald utan att ha haft en aning om de moderna begreppen.

EN NY GENERATION PÅ VALLEN

Näval, vid lunchen slår jag mig ner vid ett bord och pratar med några elever som gått fäbodkursen på CFL och nu letat sig hit. Det visar sig att tre av dem, Anna Sjölin, Ida Hedberg och Sofie Fredriksson redan under sommaren etablerat sig på fäbodar. Dem kan ni läsa mer om på nästa uppslag. En annan ung kvinna, Ida

"Allt på en fäbod behöver liksom inte vara näver... Jag tror på att använda sig av gammal klokskap men ändå inte vara rädd för ny teknik, det finns en stor potential i den kombinationen."

Hedberg berättar att hon först gått småbrukarkursen på CFL och sedan fortsatt med fäbodkursen. "Jag gillar hela grejen liksom. Djur, natur, hantverk. Jag tror på att ta tillvara det man har men göra det till nu, till idag. Att man till exempel kan ha solceller på fäboden och annat för att göra jobbet lättare". Ida planerar att tillbringa en del av sommaren på någon fäbod.

GAMMAL KUNSKAP OCH NYTEKNIK

Jag pratar också med Erik Forsling, också han elev på kursen. Han har en bit mark i Njutånger där han tänker bygga upp en helt ny fäbod. Ja, varför inte? Alla gamla fäbodar har ju varit nybyggda en gång. "Jag vill använda mig av ny teknik och andra material, det skulle kunna vara aluminiumprofiler till exempel. Allt på en fäbod behöver liksom inte vara näver... Jag tror på att använda sig av gammal klokskap men ändå inte vara rädd för ny teknik, det finns en stor potential i den kombinationen. Jag tror också på att använda mig av virtuell stängsling". Mycket intressanta samtal. Den grekiske filosofen Herakleitos sade att "det enda som är konstant är förändring" och visst står fäbodrörelsen inför en för-

ändring i form av generationsskifte men det sker samtidigt också ett paradigmskifte. Med en ny generation fäbodbrukare följer också nya tankar och idéer. Bra, det är inget vi ska vara rädda för.

EFTERMIDDAG OCH EFTERTANKAR

Under eftermiddagen berättade Håkan Tunón från Centrum för biologisk månglad, CBM, om arbetet att med att fäbodar och utmarksbruk ska bli ett immateriellt kulturarv. Pella Thiel från Omställningsnätverket på temat "Omställning för en hållbar framtid – hur?" och Jörgen Andersson från Fjällbete berättade om regenerativt jordbruk.

Det var en inspirerande dag, minst sagt, och känslan jag tog med mig var att fäbod- och utmarksbruk verkligen har en framtid.

Hållpetters Maria Bergström

Arrangemanget genomfördes i samverkan mellan Gävleborgs Fäbodförening (GFF), Centrum för Flexibelt Lärande (CFL) vid Hälsinglands utbildningsförbund, Förbundet Sveriges Småbrukare, Knytkraft för Öppen innovation ekonomisk förening, samt Förbundet Svensk Fäbodkultur. Landshövding Per Bill inledde med en positiv markering för fäbodbrukets betydelse. FSF ordf Kenneth Johansson gav ett brett perspektiv på fäbodbrukets roll och förmedlade framtidstro på möjligheterna.

Fäbodfyrklövern i Söderhamn, en riktig lyckoklöver

I samband med årets fäbodriksdag besökte vi Krype fäbod där Annika Rudolfsson är spindeln i ett nät som bara växer. En efter en öppnas gamla vallar upp i Söderhamn östra.

Allt började med att Annika var först på plats på Krype fäbod 2014. Då började hon med en idé att erbjuda nysvenskar praktik på Krype. Att röja gamla betesmarker, ha hand om höns och getter blev en uppskattad syssla under två somrar. En enklare servering hölls öppen för besökarna. Många fäbodägare blev glada över att få markerna upprädda och betade samt att fäbodvallen började leva upp igen.

Tillsammans med Birgitta Höglund på Brinkens gård i Trönö och med medel från Jordbruksverket genomförde de några kurser under temat "Älskade get" 2018. Sedan kom idén med fäbodläger för barn och föräldrar som har utvecklats genom åren. Krype blev också den vall där Fäbodkursen vid Söderhamns vuxenutbildnings hade sin praktik sommaren 2019. Och då började det hända saker på gamla nedlagda vallar.

IDFJÄRDSVALLEN ÖPPNAS UPP...

Efter praktiken på Krype blev flera elever intresserade av eget fäbodbrukande. En av dem var Sofie Fredriksson som genom olika vägar fick möjlighet att öppna upp marker och bo in sig i Idfjärdsvallens ena fäbodstuga. Höns och får blev djurbesättningen första sommaren 2019 och en hel del bestyr med instängsling och smitningar. Men det blir fäbodssommar även 2020 för Sofie. Två mjölkande fjällkor, större fårbesättning och myskankor är planerat. Lite odlingar av olika slag, matmajs, fäbodpotatis och läkemedelsörter. Även Fia Öhlander, som också var elev på

fäbodkursen, och hennes familj kommer att bo med sin familj i inhyrda stugor på Idfjärsvallen. Utmarkerna kommer att öppnas upp både med röjning och betande djur. Och det planeras mer samarbete med olika grupper, exempelvis ett närbeläget gruppboende.

... OCH SEDAN NORRBODARNA

Anna Sjölin, också från fäbodkursen, fick låna fäboden Norrbodarna i Trönö sommaren 2019 och installerade sig med getter och hästar. Anna som är fastboende i Trönö har flera planer för framtiden och hoppas även hon att kunna söka fäbodersättning för sin verksamhet vid sommaren 2020. I sommar kommer det två rödkullekvigor samt en fjällko, höns och kaniner till fäboden. Rödkullorna är utlånade av en "landsbygdskombinator" som satsar på ett Kohotell med Rödkullor. En idé under utveckling. Anna hoppas att kunna ta emot gäster utifrån konceptet "rekreation och hälsa", samarbeta med företaget Hälsinge Ridupplevelser för tvådagars "Fäbodritt med övernattning" och Bergesbackens Får och hästgård som kör Hästvagnsturer. Det var mer än 90 år sedan det gick djur på Norrbodarna senast, det är helt fantastiskt det Anna gör, det är bara att önska henne lycka till.

... OCH YTTER-LUSSMAR

Emelie Schmidt Wikborg, från Skuttungeby som gick kursen "Älskade get" 2018 och fick med sig många viktiga tankar. Som 25-åring var hon några somrar på Karl Tövåsen fäbod utanför Rättvik. Det ville hon uppleva igen, och drömde

om att få ha egen fäbod och få vara med i kulturarvsarbetet. Genom kontakten med "spindeln" Annika på Krype utvecklades idén. Annika kopplade ihop Emelie med två andra personer i sitt nätverk, ett par kusiner från Norrala som kunde låna ut sin stuga vid vallen Ytter-Lussmar. På gångavstånd från Krype dessutom. Lite högtidligt lämnade kusinerna över nyckeln i februari 2020.

Emelies tankar inför sommaren är att med inlånade getter på fäboden få chans till lugn och ro, en återhämtning från vardagens livspussel. Att "bara vara" och eget välbefinnande.

Men det finns en trefald i tankarna: förutom att för egen del få tid att fundera över livsinnehållet, att ta in tankarna kring skogar som inte betas längre. Över miljöutarmningen och vad den lilla människan kan göra. Så koppla ihop det hela med historiens vingslag; så här levde kvinnor i ett slitsamt matriarkat, ensamma ute på skogen eller i grupp. Med djuren ute i skogen, i alla väder och med hårt arbete utan el. Hur kommer Emelie själv att påverkas av att delvis leva det livet idag?

SAMARBETE MELLAN FYRKLÖVERN

Den 1 augusti planeras Fäbodens dag med olika aktiviteter.

Programmet kommer i sommarens nummer av Fäbodtidningen och på fäbodstinternas Facebooksidor, kolla in "Fäbodresan", "Idfjärdens fäbodvall", "Hälsinge ridupplevelser" på Facebook.

Jag tror vi alla vill rikta ett stort och varmt tack till Annika,urfäbodmodern, som engagerat sig i arbetet med att återta fäbodar i Nordöstra delen av Söderhamns kommun. Och att hennes energi sträcker sig utanför det egna intresset!

Carin Gisslén-Schönning

"Det var mer än 90 år sedan det gick djur på Norrbodarna senast, det är helt fantastiskt det Anna gör."

Annika Rudolfsson, Krype. Foto: Carin Gisslén-Schönning

Getter, foto: Cecilia Bruce

Fäboden – kvinnornas rike

Fäbod – ett ord med många associationer. Sjumilaskog, koskällor, urgamla knuttimrade hus, fäbodjäntor, gult fäbodsmör. Fortfarande i min barndom i Härjedalen och Hälsingland gällde regeln att en kvinna aldrig rörde en häst och en man rörde aldrig en ko. Senare har jag förstått att detta är en uråldrig tradition. Fäbodarna var verkligen kvinnornas rike.

SOMMAREN PÅ VALLEN

Svantedagen 10 juni var i Järvsö buföringsdag, då djuren flyttade till långfäboden, där kvinnornas uppgift under sommaren var att konservera mjölken. Och många är berättelserna och sägner om vad som kunde hända på en fäbod. Historierna om påträngande luffare, som "skojäntan" måste avvisa är många, och sägner om konfrontationer med björnar, där "skojäntan" ibland tvingades till handgripliga slagsmål är lika talrika. Man känner en rysning när man hör berättelser om möten med det hemlighetsfulla skogsfolket, vitttrerna. Unga flickor fick lära sig av gamla kvinnor, att om man hörde en röst från skogen, som ropade ens namn, fick man inte svara JA utan måste svara HÅ! Om man svarade JA, kunde man bli vittertagen.

KVINNANS STÄLLNING I FÄBODRIKET

Ju mer man läser om eller på andra sätt tar del av fäbodkulturen, ser man konturerna av ett forntida fäbodrike träda fram. Utformningen av fäbodsystemet varierar i olika trakter. I Järvsö, Färila, Ljusdal, Delsbo hade man tre boplatser: hemgård, hemfäbod som också kallades bodeland

och långfäbod. I södra Hälsingland hade man inte bodeland.

Ett land i södra Norrland, karakteriserat av knuttimrade hus, fjällkor, tjockmjölk, messmör, tunnbröd, kulning, tron på vittter och en mycket stark social ställning för kvinnor.

GRÄNS VID DALÄLVEN

Kommunikationerna gick i öst-västlig riktning, inte nord-sydlig. Dalälven var nordgränsen för feodalismen – alltså det pyramidformade samhällssystem, som placerade en kung högst upp i hierarkin, under honom hertigar, grevar, godsägare och längst ner statare – och för längesen allra allra längst ner trälar. Norr om Dalälven fanns inga grevar eller ekar. Systemet var naturligtvis patriarkalt. Männen hade makten. Men om man bläddrar i Atlas över svensk folkkultur ser man, att norr om Dalälven hade man kvinnliga vallhjon, söder om den manliga. Norr om Dalälven var det kvinnorna som sådde på åkern om våren, söder om var det män. Kvinnornas sociala ställning var norr om Dalälven mycket starkare än söder om. Den romerske författaren Tacitus skrev för nästan tusen år sen i sin bok Germania, att i norr bodde ett folk som sjunkit

så djupt att de styrdes av en kvinna, och tusen år senare skrev Adam av Bremen, att norr om svionerna (svearna) bodde amasonerna.

TRE INVANDRINGSVÅGOR I FÖRHISTORISK TID

Kanske kan den senaste vetenskapen kasta ljus över fäbodarna. Arkeologer och DNA-forskare har kommit fram till att tre betydelsefulla invandringsvågor har format svensk historia. När inlandsisen smält, kom jägarna-samlarna, vars samhälle man tror var jämlikt. För 6 000 år sen kom jordbrukarna, med säd, öl, kor, getter och grisar, ett troligtvis jämlikt socialt system, där kvinnan ägde barnen, där sex var något positivt och lustfyllt och där det förekom nattfrierier. Man hade kvinnliga fruktbarnhetsgudar, vanerna. Jordbrukarna kom från Syrien, före araberna, och Turkiet före turkarna. Kanske fäbodarna är en relik av den här jordbrukskulturen.

MÅNGKULTURELL BLANDNING

För omkring 3 900 år sen kom den tredje vågen, stridsyxefolket. De kom österifrån, från Rysslands stäpper. De red på hästar och hade stora hjordar av får, de

talade indoeuropeiska språk och hade en patriarkal hederskultur där mannen ägde barnen. De var erövrare och organisatörer och hade manliga åsk- och krigsgudar, asarna. Vi som lever nu är en blandning av alla dessa tre invandrarfolk.

Längst i norr existerade också samtidigt finsk-ugrisk-samiska kulturer, långt före renskötselns debut. De är ytterst lite utforskade.

Att fäbodkulturen är en relik av ett äldre samhällssystem är ganska troligt. Det skulle kunna vara jordbrukarkulturen med de starka kvinnorna. I kulningen finns inslag av orientaliska-gregorianska tongångar. Men finns det också kanske ett eko av jojk? Eller av finska folkvisor? Apropå jämlikhet ska vi komma ihåg, att finsk-ugriska språk inte har tre genus (maskulinum, femininum, neutrum) utan bara ett. På finska finns det bara ett enda ord för både HAN och HON, nämligen HÄN.

Vi skulle behöva forska mycket mer i de här intressanta frågeställningarna.

Cecilia Bruce, Järvsö

CECILIA BRUCE

Lärare, hembygdsforskare och en sann eldsjäl med en bred kunskap om vår historia och vårt kulturarv. Genom sitt stora engagemang skulle jag vilja beskriva henne som en fin kulturbärare med framtidsfokus. Cecilia har under lång tid bedrivit forskning om fäbodarna som företeelse, maktstrukturer, sysslor och kulturskatter. Hon har genom sitt stora engagemang och kunnande en stor och avgörande roll för bevarande och utvecklingen av Svedbovallens fäbod i Järvsö Hälsingland.

*Märit Andersson processledare
Svedbovallens fäbod*

Stort intresse för fäbodkurser

Både På Malungs folkhögskola och vid CFL i Söderhamn ges kurser i fäbodbruk. Intresset är stort. Vi tar och ringer upp Täpp Lars Arnesson som är håller i kurserna i Malung och hör lite med honom.

Lars är lite stressad, han står mitt i en kurs om fäbodbruk och skall sedan skynda iväg till en kurs i skinnberedning för ett sällskap med holländare, men tar sig tid att prata en stund.

– Ja, det är absolut ett ökat intresse för självhushållning, för hållbar småskalig matproduktion och då blir fäboden mycket synlig. Inte bara för att det är en fäbod, utan för sättet man lever på och sättet man producerar. Det är ursprungsbehovet för en fäbod som är intressant. Att kunna producera sin mat själv och eventuellt sälja sitt överskott. Men de flesta är inte intresserade av att sälja till butiker. Det är mer så här att "oj, nu har jag några kilo smör över den här veckan, då säljer jag det". Visst, säger Lars, det finns de som drömmer om att starta upp

mejerier eller hönserier men för det mesta så är det inte så.

– Fokus ligger på att ta tillvara och använda det som finns med respekt för naturen. Självhushållning i skarven till industrisamhället. Att nyttja det vi har idag men dra nytta av gammal kunskap.

Vårens kurs är fullbokad och nästa kursstart i Malung är den 17 augusti, kursen är på sex veckor heltid. Undervisningen sker mestadels på Täpp Lars egen fäbod Arvselen.

Läs mer på folkhögskolans hemsida www.malungsfolkhogskola.se

På CFL i Söderhamn startas en fäbodkurs i maj och slutar i oktober. Nu till hösten startas också en djurhållningskurs.

Läs mer på Hälsinglands utbildningsförbunds hemsida www.hufb.se

Hållpetters Maria Bergström

Täpp Lars iförd Malungspäls som han sytt själv.

Lars med barnen Erik och Kerstin. Alla tre med gårdsnamnet Täpp.

Myhrbodarna, Jämtland.

Regler i verkligheten vid fäbodar och annat

Det ska vara enkelt, inte krångligt. Vara roligt att jobba med livsmedel.

Vi måste också bevara vårt kulturarv. Detta är möjligt att göra med de regler vi har idag.

För fäbodar finns det enkla regler, som ska underlätta tolkningarna. Men din fäbod behöver inte bara hålla på med det ursprungliga fäbodarbetet. Du kan koppla annat till din fäbod, typ kafé eller matservering eller kanske något annat. Det är mer din fantasi som styr vad du kan göra. Ibland kan problem uppstå när myndigheter tolkar regler på olika sätt. Det vanligaste med feltolkningarna beror på brist på kunskaper och fakta.

FÖRENKLAT REGELVERK

Från början var reglerna svåra. Det skulle finnas en vattentoalett vid en fäbod. Den regeln är nu borta, du kan ha din torrtoa. I den nya lagstiftningen skulle lokalerna också se ut som en traditionell livsmedelslokal, med alla dess utrymmen och med blanka ytor. Detta är borta. Detta beror på att EU-lagen tar hänsyn till traditionella metoder, som medger undantag från generella regler. Detta har Sverige begärt för fäbodar och fått godkänt av EU.

RIKTLINJER

Eldrimner har tagit fram branschriktlinjer för fäbodar. Riktlinjer som du som har aktiv fäbod ska följa i första hand, men gäller även för myndigheter. Ska du avvika måste du kunna motivera varför du vill göra det. Det gäller även för myndigheter. Riktlinjerna hittar du på Eldrimners hemsida eller på Livsmedelsverkets.

FÄBOD ELLER INTE FÄBOD

Undantagen gäller bara fäbodar. Ska du ha ett kafé eller restaurang ute på landet gäller reglerna fullt ut. Då måste du ha en vattentoalett och en del andra utrymmen. Vilka dessa andra utrymmen är står inte i reglerna utan bygger bara på hur reglerna tolkas. Detta kan vara beredningsrum, diskrum, omklädningsrum, förråd mm. Du kan behöva ha sådana utrymmen, men det står inte i lagstiftningen att de måste finnas. I stället kan du fortfarande förbereda och laga mat utomhus, baka, göra kokgrop, ta hand om fjäderfä och en massa andra saker ute. Så skillnaden mel-

Per Nilsson, foto Hällpetters Maria Bergström

PER NILSSON

Per Nilsson har jobbat med livsmedelsfrågor i mer än trettio år, tidigare som livsmedelsinspektör och nu som konsult i samma bransch. Per har haft som uppdrag att skriva branschriktlinjer för småskalig charktillverkning och även för utomhusmatlagning

Hygien är A och O, foto Per Nilsson

I en fäbod och icke fäbod kanske inte är så stor. Det mest konstiga är att det hänger på om det finns en vattentoalett.

MYCKET DU KAN GÖRA

I en fäbod kan du ta tillvara på mjölken från djur, göra ost, filbunke eller andra produkter från opastöriserad mjölk. Du kan ha höns, slakta dessa och laga till dem. Det gäller även vilda smådjur, du kan ta hand om dem utomhus. Stöd för detta hittar du i branschriktlinjer om utomhusmatlagning. Du kan också plocka bär, svamp och ätliga växter från naturen. Du kan göra sylt till kalvdansen och grädde till väfflorna. En del av detta tillhör inte den traditionella fäboden, men kan ändå ses som en utveckling av en sådan och sådant som en del fäbodarna har hållit på med under ganska lång tid. Och då fullt möjligt att göra detta enligt det undantag som finns.

KUNSKAP BEHÖVS

På fäboden kan du jobba med livsmedel utomhus eller inomhus i de traditionella fäbodhusen. Vad du behöver ha är kunskap om hur livsmedelssäkerhet skapas i fäbodmiljö. Det behöver nödvändigtvis inte vara på samma sätt som i en livsmedelslokal. Det säkraste sättet att få dessa är att kunskaper förs över från en tidigare generation till nästa.

PASTÖRISERING

Där det skulle kunna bli problem, är att den mjölk som används pastöriseras innan den används till någon produkt i fäboden. Vid pastörisering är det naturliga skyddet borta, det skydd som skapas i ett livsmedel för att hindra skadliga mikroorganismer att växa. Vid en pastörisering är det inget som hindrar bakterierna att bli fler. Detta är en kunskap många inte har - att olika mikroorganismer kan hålla varandra i schack. Vi tror eller har trott att om man bara tar död på allt så har man inga problem. Att det inte är så är lite tvärtom tänkande.

KONSTIGHETER I REGELVERKET

Regler kan dock lätt skapa hinder. Opastöriserad mjölk kan bara i mindre mängd säljas direkt till konsument. Men det gäller inte om mjölken säljs till andra än konsumenter. Då kan det säljas hur mycket som helst, till ett kafé eller restaurang eller någon annan. Men inte heller där får mjölk serveras som mjölk opastöriserad, men kan drickas upp som någon mjölkprodukt. Alltså om mjölken blandas med andra råvaror, kanske med kaffe eller någon annan dryck eller som råvara i andra livsmedel. Vad som inte är känt är att grädde inte kan separeras från mjölken vid fäboden och serveras som vispad grädde. Denna grädde är

Myhrbodarna. Foto: Per Nilsson

Osttillverkning i koppargryta, Nyvallens fäbod, Härjedalen. Foto: Per Nilsson

Smörtillverkning, Nyvallens fäbod, Härjedalen. Foto: Per Nilsson

"Än en gång. Detta går att göra enkelt. Men du måste ha kunskaper så du förstår hur man gör."

totalförbjuden att servera. Några andra sådana totalförbudna livsmedel finns inte, det som kommer närmast är droger. Serveringen kan dock lösas genom att man vispar grädden till våfflan och sedan innan den serveras blandar man sylten i grädden. Då blir det tillåtet. Märkliga krångligheter uppstår lätt när alltför stora restriktioner införs. Och när konsekvenserna av sådana beslut inte har utretts ordentligt.

DU BESTÄMMER MYCKET SJÄLV

Så lite sammanfattningsvis, fäboden kan ha verksamhet med livsmedel både inomhus och utomhus. Vad som måste göras inomhus eller utomhus är inte reglerat. Det bestämmer du över själv, så länge du har kunskaper så att du vet vad du kan göra. Det är traditionen som avgör och hur denna kan och har utvecklats och förändrats under åren. Om du har byggnader ute på landet som inte är fäbodar eller byggnader som har varit fäbodar en gång i tiden, men som inte har varit det på länge och du vill starta ett kafé eller matservering, då skulle du kunna använda branschriktlinjerna om utomhusmatlagning.

INOMHUS OCH UTOMHUS

Du kan då förbereda alla livsmedel och all mat utomhus eller, som man sa förr, även inomhus, men på annan plats än i

livsmedelslokal. Lokalerna kan vara enkla. Du måste, precis som vid fäbodar, kunna hålla rent. Ha en metod för hur du ska rengöra. Ha koll på skadedjur och skadeinsekter, hålla god handhygien och följa de enkla reglerna om skyddskläder, hålla temperaturer när du behöver och en del annat. Enligt riktlinjerna kan du bereda och laga vilken typ av mat du vill och hur många rätter du vill. Inga papper att fylla i och allt du behöver hittar du på några få sidor i riktlinjerna, som sitter tillsammans på ett ställe. I riktlinjerna hittar du även hur du kan använda ditt eget kök hemma för att laga mat eller tillverka olika livsmedel.

DRICKSVATTEN VID FÄBODEN

Vad som gäller för dricksvatten vid fäbodar är inte utrett. Och med en myndighet som vill tolka reglerna på hårdast möjliga sätt kan detta lätt stjälpa en fäbodverksamhet eller andra livsmedelsverksamheter. Reglerna är endast anpassade till kommunala vattenverk, som servar många människor och är inte på något sätt anpassade till små livsmedelsverksamheter. Det finns dock en öppning i föreskrifterna om dricksvatten som skulle kunna göra det enklare om myndigheterna visar god vilja och den goda viljan gäller framför allt Livsmedelsverket. Men så enkelt har det tyvärr inte blivit i många fall. Här finns fortfarande en hel del att arbeta med för att vårt kulturarv ska kunna leva vidare och utvecklas.

REGISTRERA DIN VERKSAMHET

Vill du starta igång en verksamhet med livsmedel vid en fäbod, ha ett kafé, restaurang eller något annat måste du registrera din anläggning hos myndigheten i kommunen. Det gör du genom att fylla i en blankett, som finns på kommunens hemsida och sedan skicka in den. Fjorton dagar senare kan du starta din verksamhet. Du behöver inte vänta på ett svar från kommunen.

Allt kostar dock pengar, så du får en årlig kontrollavgift från kommunen. Funderar du på vad det kan kosta eller på något annat, så tveka inte att kontakta mig.

Det är ändå fullt möjligt att få fler levande fäbodar och andra livsmedelsverksamheter ute på landet. Ibland är det lättare än du tror. Har ni frågor så skriv till mig på per.nilsson@profox.se eller ring på 0703-25 75 95.

Per Nilsson

Problemlösare och mycket annat

Per engagerad i Myhrbodarna

Per berättar om sin roll i Anita Myhrs kamp för att få ha sin fäbod öppen.

– I juli 2019 ringde Anita Myhr till mig. Krokoms kommun ville att hon skulle skriva på en registrering, alltså anmäla sin livsmedelsverksamhet. Jag pratade med kommunen och kunde inte förstå varför hon skulle registrera sig. Anita hade ju varit vid Myhrbodarna sedan 1968.

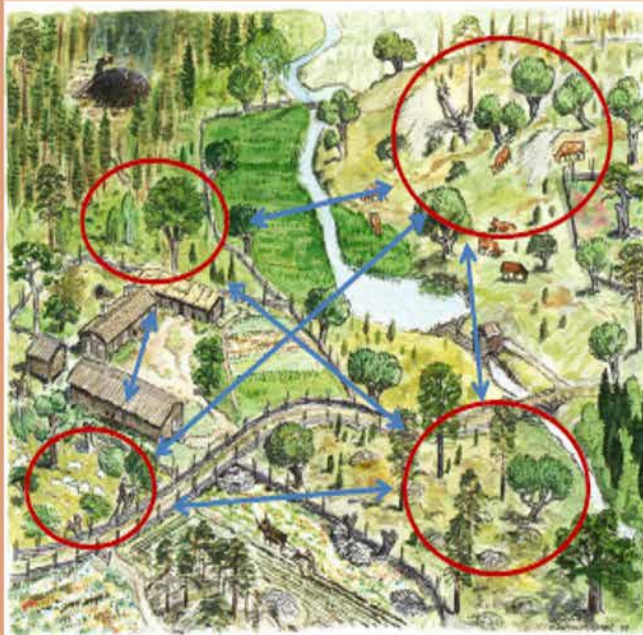
Tillsammans med Anita besökte han kommunen.

– De sade att de hade polisanmält Myhrbodarna på grund av att hon inte hade registrerat sin fäbod. Att nu skriva på ett sådant papper innebär att skulle hon erkänna att hon inte hade gjort någon registrering och kan då bli dömd i domstol för detta. Frågan om registrering är ännu inte löst, trots att det gått nio månader. Enligt nu gällande lagstiftning måste Myhrbodarna registreras. Men lagar gäller inte retroaktivt och dessutom har kommunen

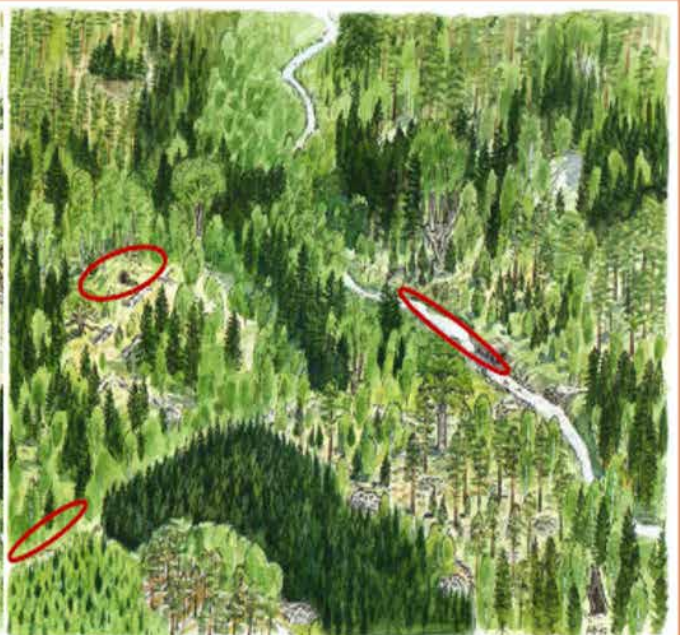
annonserat om Myhrbodarna på sin hemsida. Man kan inte straffa personer bara för att det kommer en ny lag, men det vill kommunen. Kommunen har fått alla uppgifter om Anitas fäbodverksamhet per mail. Men det räcker inte. De ska ha en namnteckning också. En namnteckning som kommer att medföra att Anita kan bli dömd i domstol. Det är svårt att hitta ord för att kommentera detta. Anita Myhr behöver ha allt stöd hon kan få.

Sent 1700-tal

Nutid

Landskapets utseende i slutet av 1700-talet.

Landskapet har förändrats, men en del spår från 1700-talet finns kvar.

Illustration: Martin Holmer Källa: Grönare skog, skogsstyrelsens förlag 1999

Bilden visar på vad som återstår att finna av resterna av den biologiska mångfalden när skogshemmanen har försvunnit och växt igen.

Uppkomsten av biologisk mångfald

*Vi vet att den biologiska mångfalden är hotad. Men hur upp-
kom den, hur började det?*

Stefan Olander förklarar.

När inlandsisen smälte undan för nio till tiotusen år sedan så började växter och djur erövra markerna. Lavar och mossor var de första att ta de öppna markerna i anspråk. Under århundraden som följde bildades det matjord, vilket ledde till att kärnväxterna fick något att gro i.

Under årtusenden som följde kläddes markerna av lövskog, men som så småningom blev de mer eller mindre undanträngd av barrskogen.

Gräset invandrade från söder och tallen kom norrifrån. Men skogen var inte så tät som idag. Fortfarande fanns det öppna gräsmarker som betades av uroxar och vildrenar. På bergssidor, längs vattendrag och på fjällsluttningarna samt blottor i skogen var det fina blomsterängar.

ODLINGENS PÅVERKAN

När så den tidiga bondestenåldern kom igång för cirka sex tusen år sedan med betande djur och att man började öppna upp marker för odling, skapades det nya miljöer för våra växter och djur. Framme

vid medeltiden fanns det flera byar över större delen av vårt land med ett levande bondesamhälle. Djuren gick på skogen, människorna tog vara på foder överallt där det var möjligt. Nu hade man både åkerbruk och slåttermarker, man började ta foder på gräsmysar och även skörda fräken, allt för att få foder åt djuren vintertid.

FÄBODAR ANLÄGGS

Under 12- och 1300-talen började det anläggas fäbodan längre ut från gårdarna, för att få bete åt djuren. Vid 15- och 1600-talet fanns det tusentals fäbodan från norra Uppland och mellersta Värmland och norrut. Djuren som gick på skogen bidrog till att sprida både frön och sporer, samt bidrog även till mer öppna ytor som kom att gynna många arter.

SVEDJEBRUKET

Från mitten av 1700-talet ökade landets befolkning och därmed öppnades det upp fler gårdar, mer marker kom att odlas upp men även stora arealer för slåtter och bete.

Under slutet av 1500 och början av 1600-talet invandrade det mängder av skogsfinnar till Sveriges mellanbygder. Nu kom deras svedjebruk att omvandla

markerna ännu mera, stora arealer svedjades för att ge plats och näring åt svedjerågen. En del av dessa marker förblev sedan slåttermark och en del röjdes för att användas som åker.

GRYENDE INTRESSE FÖR ARTER

Under den här tiden och senare var det ingen bland bönderna som intresserade sig för vilka arter som fanns på markerna. Utan det blev först Linné, och sedan under senare delen av 1800-talet och framåt som det kom att bli präster, apotekare och skollärare som intresserade sig för växt och djurlivet.

På grund av människans behov att få föda skapades det unika miljöer som kom att bli värdefulla för tusentals arter av både växter och djur. Vissa av dessa arter hittar vi även längs öppna åstränder, fjällsluttningar och sluttningssmyr. Många arter finns även på liknande ställen som alpmängarna.

Människorna har genom sin slåtter och med sina betesdjur kommit att skapa en miljö som i dag är unik och är en av de artrikaste i vårt land. Så fick vi vår biologiska mångfald i odlingslandskapet, men idag är den starkt hotad, och har minskat rejält, förlusten av både mark och arter fortsätter.

Stefan Olander

Hibovallen Foto: Stefan Olander

Inventering som gett ringar på vattnet...

Under våren och försommaren 2019 har Biosfärområde Voxnadalen med Stefan Olanders hjälp kartlagt fäbodvallar i området. Ett projekt som nu börjar ge positiva effekter.

Fäbodarna var historiskt mycket värdefulla för dåtidens jordbruk, varje gård hade i stort sett en fäbod i ett gemensamt fäbodområde med övriga gårdar i hembyn. I mitten av 1800-talet lär det ha funnits 18 500 fäbodvallsområden i Gävleborgs län. De som vi ansåg värda att gå vidare med i inventeringen var 30 områden i Bollnäs, och 27 områden i Ovanåker. I Ljusdal fanns en inventering från mitten av 80-talet med 185 områden som vi arbetade utifrån. Inventeringen har syftat till att ta reda på vad ägarna vill göra med sina fäbodar. En del kanske vill sälja sin vall, eller hyra ut eller kan de tänka sig ha betande djur på sin fäbod.

ÖKAT INTRESSE FÖR FÄBODLIV

Idag finns det människor som vill öka sin självförsörjning och funderar på att bruka en vall. Frågan om att ha betande djur på skogen har också seglat upp. Det finns erfarenheter av att betad skog klarar sig bättre från skogsbränder. Enligt beräkningar så finns det ett fodervärde i skogsbete som

kan röra sig om upp till fem miljarder kronor. Idag pratar också biologer om öar för blommor, insekter och djur i så kallad grön infrastruktur där det får inte vara för långt mellan populationerna. Öarna kan mycket väl vara fäbodområden som hävdas och brukas. Den yngre generationens uppvaknade intresse för fäbodlivet som en modell för ett hållbart samhälle ger hopp om fler levande vallar i framtiden men kanske i en ny tappning.

"Den yngre generationens uppvaknade intresse för fäbodlivet som en modell för ett hållbart samhälle ger hopp om fler levande vallar i framtiden men kanske i en ny tappning."

BESÖK PÅ HIBO

I somras anordnades ett möte med Hibo fäbovallsområde, söder om Alfta. Där samlades i stort sett de flesta ägarna till vallarna. Idag används fäbodstugorna som rena sommarböjor. Några är där mer eller mindre hela somrarna. Andra har anor till fäboden, bor i Stockholm eller annan ort men använder det som ett aktivt fritidsboende. Vid träffen visade det sig att de flesta ägarna gärna ser att det kan komma djur till området. Det finns också möjlighet att hyra en vall för den som eventuellt är intresserad av att bli nybrukare eller vallvaktare under betessäsongen.

HIBO, ETT PILOTOMRÅDE?

Här finns alla möjligheter att jobba vidare och försöka skapa ett nytt fäbodbruk utifrån de förutsättningar vi har idag och vi kommer tillsammans med Biosfärområde Voxnadalen att arbeta vidare med frågan. Det vore roligt om området kan bli ett pilotområde för hur gamla fäbodområden kan både bevaras och utvecklas till att fungera under dagens förutsättningar. Det kan i framtiden handla om stugförmedling, djurförmedling och förmedling av mark. Det kan bli ett vinnande koncept för alla inblandade. Men framförallt för att de områdena som behöver brukas för att de kultur- och naturmiljöer som skapats utifrån att markerna brukades ska finnas kvar.

Olle Berglund

Senaste nytt om Hibo

Som resultat av den inventering som Biosfärområde Voxnadalen gjorde, med Stefan Olander vid rodret, gjordes en uppdaterad ansökan till region Gävleborg.

Projektet där delen med det öppna odlingslandskapet och skogen som hållbar resurs har beviljats medel. Nu går vi vidare med att snart tillsätta ett arbetslag som börjar stänga två fåbodvallar som det kommer att sökas fåbodstöd för i år. Sen jobbar vi vidare med några fler vallar för kommande år, men som inte söker stöd i år. I nästa nummer hoppas vi kunna presentera de stugor som kommer att finnas till uthyrning/lån. Inventeringen har ju gett möjligheter att förmedla några stugor. Den första vallen som vi kommer att börja jobba med är Hiboval-len. Där hoppas vi att vi lyckas få till de förslag på femåriga avtal som vi i dagarna skickat ut så att Mia Persson med sina dikor får tillgång till ett nyskapat utmarksbruk vid en fåbodvall där det inte funnits några tamdjur sen 50-talet. Biosfärområde Voxnadalen jobbar nära Ovanåkers kommun som i praktiken står för arbetslaget men där projektet är med och finansierar arbetsledning och material.

Olle Berglund

Mia Persson Foto: Stefan Olander

Fenningberget, foto: Täpp Lars Arnesson

Nu inleds ett närmare samarbete mellan vårt fåbodförbund och Eldrimner

Vi kan glädjande berätta att även FSF har fått projektmedel om 400 000 från Jordbruksverket för att arbeta med "Kunskapsförmedling och kompetensutveckling inom fåbodbruk och utmarksbete med lantrasdjur samt med fokus på mjölkproduktion och mjölkförädling".

En första kurs kommer att hållas
vid Krype fåbod utanför Söderhamn
24–26 juli 2020

Det handlar alltså denna gång om ett projekt som fokuserar på fåbodbrukets kulturhistoriskt förankrade kärnverksamhet och kan ses som en fortsättning och fördjupning av Eldrimners fåbodprojekt. Det är FSF som är projektägare och vi har tillsammans med Birgitta Sundin dragit upp vissa riktlinjer. En styrgrupp ska tillsättas med representanter både från brukare i fält, från Eldrimners nuvarande projekt och från FSF. I ett nära samarbete med Svensk Fjällrasavel och Svenska Getavelsförbundet.

MÅLGRUPP

Projektet vänder sig till fåbodbrukare, djurhållare med lantras, intresserade potentiella företagare med eller ännu utan djur.

Kurserna/träffarna ska vara 4 dagar per län/fåbodregion vilket vi ser som en rambeskrivning och aktiviteterna kan delas upp i tid efter lämplighet. Antal deltagare per grupp kan vara 8–10 personer.

Kursdeltagarna betalar 500 kronor för deltagande och resor men i projektet finns utrymme för boende och mat.

UPPSTART

En första kurs kommer att hållas vid Krype fåbod utanför Söderhamn 24–26 juli 2020 med Kristina Åkermo och Birgitta Sundin som kursledare. Studiebesök och teoriträffar tillkommer senare. Övriga kurser planeras till sommaren 2021.

Slutredovisning av projektet ska vara klart december 2021. Mer information kommer kontinuerligt på FSF's hemsida fabod.nu och i Eldrimners mejllistor.

*För FSF's beredningsgrupp
Carin Gisslén-Schönning*

Eldrimner utvecklar arbetet med fäbodproduktion

Eldrimner fick våren 2019 stöd på drygt 440 000 kronor beviljat från Jordbruksverket för att arbeta med utveckling av traditionell fäbodproduktion fram till den 30 november 2020, tillika slutdatum för projektet.

Ansökan tog avstamp i rapporten "Vägar framåt, en behovskartläggning av fäbodbruket i Sverige"

SYFTE

Att bevara kunskaper och vidareutveckla förädlade mjölkprodukter kopplade till det traditionella fäbodbruket samt medverka till ökat nätverkande genom att:

- Bidra med inspiration och kunskap inom förädling av mjölk till traditionella och nyskapande fäbodprodukter.
- Stöd till att fäbodens produkter kan produceras i större kvantiteter, med högre kvalitet och större spridning vilket ska det leda till ökad lönsamhet för fäbodbrukare och bidra till en gynnsam utveckling av både fäbodnäringen och svensk landsbygd.
- Bjuda in till träffar i olika regioner

INNEHÅLL – EXEMPEL PÅ KURSER, NÄTVERKSTRÄFFAR/ VERKSTÄDER:

- Ystnings- och tillverkningskurser
- Produktutveckling
- Samla/dokumentera ystningsmetoder
- Samtal kring frågor som samarbeten, djurtillgång, personalbehov, värdeskapande
- Studieresa till Alpregionen

ANNAT SMÅTT OCH GOTT

- En koppar-ystgryta modell större för utlåning har köpts in
- Idéer på en film för att dokumentera och skapa lättillgänglig information som kan spridas till allmänhet likväl som till det offentliga. Planeras till sommaren 2020.
- En referensgrupp av fäbodmejerister träffas 2–3 gånger under projektiden för planering. Idéer som framkommit vid sidan av arbetet med ost- och produktutveckling är digital plattform, "ko-hotell", undersöka möjligheter till renovering av fäbodar, samarbetsformer; faddersystem genom "Cow-funding", motsvarande

crowd-funding, så kallad gräsrotsfinansiering.

MÅLGRUPP

Projektet vänder sig till redan etablerade fäbodbrukare som förädlar mjölk men också till dem som vill men inte har möjlighet just nu eller inte har tillgång till fäbod. Och till exempelvis fjällnära jordbruk som liknar fäbodjordbruket och vill börja förädla egen mjölk. Vi behöver bli fler som vill bevara men även utveckla denna förädlingstradition in i framtiden. Det cirkulära, resurssnå-

la fäbodjordbruket är, i alla fall i min mening, en väg till ett framtida, hållbart jordbruk.

Alla fäbodbrukare är jätteviktiga och välkomna att höra av sig, för att dela idéer och synpunkter på projektets innehåll eller bara för att skapa kontakt.

Finns du inte med på projektets mejllista, kontakta undertecknad enligt nedan.

*Birgitta Sundin, projektledare samt branschansvarig för mejeri på Eldrimner
birgitta@eldrimner.com, 010-225 33 74*

Krypekor, foto: Carin Gisslén-Schönning

Ingen stjal djuren här

Sveriges kanske yngsta fåbodbrukare heter Baqer Mosawi och är en 22-årig afghan utan uppehållstillstånd.

– Min pappa och mina manliga släktingar dödades innan jag föddes och jag växte upp hos min morbrors dräng i Sar-e Pol i Afghanistan. Han hade djur: kor, får, getter. Jag hjälpte honom att samla mat till djuren, när jag blev äldre sådde jag och slog med lie. De hade ingen traktor på den tiden, bara tjurar som plöjde. På somrarna flyttade vi med djuren till som-margården, på hösten flyttade vi tillbaka till byn. Jag gick i skolan fyra timmar varje dag, resten av tiden hjälpte jag till på gården. Jag älskade djur och jag älskade särskilt får. Jag drömde om att ha flera hundra och tänkte att när jag blev äldre skulle jag bygga ett stängsel så att de fick vara i fred. Ett problem i Afghanistan var att folk ibland stal och sålde djuren, eller slaktade dem i hemmet.

BAQER BERÄTTAR VIDARE

– När jag var 16 fick jag problem på grund av saker som hänt min familj. Jag var ett drygt år i Iran och kom till Sverige 2015. Jag hamnade på en gammal militärförläggning i Trängslet i Älvdalen med fler än 500 flyktingar. Många fick praktisera på Ica eller Systembolaget, men en dag berättade två killar att de varit på en bondgård. Den ena stannade i en vecka, den andra i två timmar. En tolk och en god man hjälpte mig att ringa. Bonden hade 7 mjölk- kor, 9 kalvar, 12 getter och 17 får. På sommaren hade han sina djur på en fåbod, på vintern var de på gården. Det var väldigt kallt när jag kom dit, 30 minusgrader. Det var jobbigt i början men bonden visade mig hur jag skulle göra: vattna djuren, kasta ensilage, diska, mjölka, skriva kalvningsrapporter, skotta snö ...

FICK TA ÖVER

Bonden hade problem med sina axlar och sin rygg och efter ett tag tvingades han sluta med djurhållning.

– Han sa: "Om du vill jobba med djur kan du ta över". Nu sköter jag allting ensam. I maj tar jag ut djuren till fåboden och sen är jag där med dem till oktober. Jag mjölkar dem vid fem på morgonen, sedan släpper jag ut dem i skogen. På dagarna gör jag smör och ost och sådant.

Jag gör smör enligt afghansk tradition. Man gör först yoghurt av grädde, sen gör man smör av yoghurten. Det blir mycket syrligare och smakar väldigt gott. Vid sex på kvällen kommer djuren tillbaka. Då mjölkar jag dem igen och släpper ut dem i fåbodvallen. Sen vilar de till fem och så börjar det om.

– Jag är ofta ensam, men ibland kommer det turister som stannar och fikar. De brukar bli glada när de ser en flykting som jobbar med djur på det här gamla sättet. Jag är 22, och jag har hört att jag är den yngsta i hela Sverige som mjölkar och förädlar mjölken. Jag vet en del andra flyktingar som också jobbar med lantbruk. I Orsa finns några afrikaner som är hos en bonde, men de driver inte allt själva som jag gör. Jag kan inte säga varför inte fler gör som jag, men det är ett hårt jobb. Och mycket byråkrati – den är jättesvårt för någon som inte kan svenska så bra.

HOT OM UTVISNING

– Även om vi nästan hade som en fåbod där jag växte upp är det skillnad mellan Sverige och Afghanistan. Vintern är mycket längre här, och man behöver inte valla djuren – man bara släpper dem fria i skogarna så hittar de mat själva. Och ingen stjal dem. Nu har jag mer än 60 djur. Jag har inget uppehållstillstånd, men om sex-sju månader får jag veta om jag får stanna. Om inte försöker jag sälja mina djur, och sen får jag försöka ta mig till ett annat land.

VILL VARA KVAR PÅ FÅBODEN

– Om jag får stanna vill jag fortsätta med det här. Jag vill inte ha ett sådant där modernt jordbruk med en massa maskiner och datorer. Jag vill vara nära djuren, så man har kontroll på hur allting blir. Jag vill ha fler än 100 mjölkkor. Bygga upp ett mejeri, slakteri, allting sådant. Jag ska ta hand om all mjölk och göra eget smör, och kanske anställa någon som arbetar för mig. Det spelar ingen roll var den personen kommer ifrån. Det kan vara vem som helst. Bara det är någon som jobbar bra.

Reportaget är från Magasinet Filter nr 71, december/januari 19/20 och återges här med tillstånd från Filters redaktion. Text: Christoffer Friman

OVISS SITUATION FÖR BAQER

I nuläget lever Baqer i stor osäkerhet på grund av utvisningsbeslut. Process pågår om verkställighetshinder och därefter står enda hoppet till Europadomstolen.

Sedan tre år får Baqer Mosawi Jordbruksverkets EU-stöd till unga jordbrukare. Stödet ingår i Förordning (2014:1101) om EU:s direktstöd för jordbrukare och är därmed del i en bindande rättsakt som alla EU-länder ska tillämpa i sin helhet. Baqer har redan försörjt sig i två år samt har tillräckligt med kapital för att försörja sig i minst två år framåt. Därmed uppfyller han egentligen kraven som Migrationsverket ställer för att få ett permanent uppehållstillstånd.

Trots det måste han nu lämna landet för att ansöka om nytt uppehållstillstånd och riskerar därmed att hela fåbodföretaget raseras. Detta eftersom handläggningstiden för uppehållsrendet är beräknad till så lång tid som 13–16 månader och vem kan lämna sina djur så länge? Dessutom blir det höga omkostnader för flygbiljetter och att leva i ett annat land under så lång tid.

Föreningen Svensk Fjällrasavel har i en skrivelse påtalat att det skulle innebära stor skada för fjällrasens bevarande om Baqer inte får fortsätta som fåbodbudbrukare. De menar att det aldrig funnits så många fjällkor till salu i Sverige och så få som vill äga dem, vilket gör risken stor att Baqer skulle tvingas slakta sina kor. Det skulle i sin tur innebära ett stort tapp av kulturella och genetiska resurser som är viktiga för framtiden.

Vintergården, Åsen i Älvdalen, fotograf Magnus Bergström

Nya bud om årsstämman 2020

Fäbodförbundet följer naturligtvis de råd som ges av Folkhälsomyndigheten och ställer därför in det fysiska mötet vi skulle ha haft i Ekshärads vackra hembygdsgård i Värmland. Mycket tråkigt, vi hade planerat för ett tvådagars program tillsammans med Eldrimner och en mängd spännande programpunkter förutom själva stämman. Men under rådande omständigheter är det naturligtvis helt rätt att stanna hemma och istället använda oss av modern teknik. Väl mött per telefon!

Förslag till Dagordning vid FSFs årsstämma på telefon, via Konferenstjänsten 08-55 77 55 77 ange kod 4901. Se instruktion nedan!

19 APRIL 2020 KL. 13.00

1. Stämmans öppnande
2. Val av ordförande och sekreterare för stämman
3. Val av två (2) protokolljusterare tillika rösträknare
4. Fastställande av röstlängd
5. Fråga om stämman utlysts enligt stadgarna
6. Fastställande av dagordning
7. Styrelsens redovisning av det senaste verksamhets- och räkenskapsåret
8. Revisionsberättelsen för det senaste verksamhets- och räkenskapsåret
9. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för det senaste verksamhets- och räkenskapsåret
10. Fastställande av medlemsavgifter för nästa verksamhetsår
11. Fastställande av ersättningar för förtroendevalda
12. Behandling av styrelsens förslag till "En samlad fäbodrörelse" samt förslag till stadgeändringar
- (13. Behandling av medlemsärenden och motioner, skjuts fram...)

14. Presentation av valberedningens förslag
15. Val av styrelseledamöter för två (2) år
16. Val av ordförande för ett (1) år
17. Val av revisor för två (2) år samt revisorssuppleant för ett (1) år
18. Val till valberedningen
- (19. Fastställande av verksamhetsplan och behandling av budget för kommande verksamhetsår, skjuts fram...)
- (Birgitta Sundin från Eldrimner berättar om pågående och kommande Fäbodprojekt och Håkan Tunón inleder samtal om Immateriellt kulturarv, kunskapsbehov, uppföljning av samtal vid senaste Fäbodriksdag, skjuts fram...)
20. Övriga frågor
21. Stämmans avslutande

Hur använder jag Konferenstjänsten?
Ring upp angivet nummer, ange koden 4901 när en röst ber dig om det, så blir du kopplad till alla andra i telefonsammanträdet.

Vid frågor:
Ring Carin Gisslén Schönning 070 398 37 83, sekr. FSF

Kris i Coronans fotspår ger möjlighet till förändring

Covid 19 är ett virus som sprider sig snabbt och som har sitt ursprung i Kina. Det kinesiska tecknet för kris är ett sammansatt tecken. Det ena av tecknen står för "varning för fara". Det andra står för "möjlighet till förändring".

I dagarna som gått har Förbundet Svensk fäbodkultur och utmarksbruk svarat på vad vi anser om de förslag på hur Natur-

vårdsverket och Fäbodtinget lagt fram kring traditionellt kunskap och om hur Sverige ska förhålla sig till Konventionen om biologisk mångfald och artikel 8 J och 10 C.

Kanske är det så att det som händer i världen är ett svar på att vi idag brukar jorden fel. Kanske är det så att fäbodbruket – väl decentraliserat i våra marker, utmarksbruket och småbruket är det rätta sättet att förhålla sig till jorden. Det ligger mycket i olika synsätt. En del säger vi ska producera vad kunden – marknaden vill ha. Men om det finns begränsning-

FÄBODLIV
Jämtland / Härjedalen

Ny förening i Jämtland/Härjedalen

Den 24 november på Storhogna Högfjällshotell träffades elva fäbod-människor och bildade Jämtland/Härjedalens Fäbodförening. Som ordförande för föreningen utsågs Irma Tusås och sekreterare Helena Tusås. Kassör blev Christer Morlind och revisor blev John-Arne Tyselius. Utöver bildandet så antogs även föreningens stadgar. En av målsättningarna i de nya stadgarna lyder: "Kunskapsöverföring sker om fäbodbrukets historia och mul-betesrätten. Både allmänheten och olika aktörer i samhället behöver mer kunskap om och förståelse för det uråldriga fäbodbruket och rätten till markanvändning för betesdrift och andra tillhörande aktiviteter". Det känns som det är i Jämtland som denna fråga står som högst i aktualitet. Detta är naturligt då det också är där som problemen är som mest kännbara. Vi ser fram emot att komma till Jämtland och Klövsjö på fäbodriksdag i höst. Till ett län som åter har en aktiv regional förening och där vi också kommer att lära oss mera om inte minst mulbetesrätten. Redaktionen kommer att återkomma med ett längre reportage senare. Men så länge vill vi Välkomna Jämtland/Härjedalens Fäbodförening eller ska vi säga Fäbodliv -Jämtland/Härjedalen.

Olle Berglund

ar så måste rätt förhållningssätt vara att vi ska producera vad jorden ger. Det har redan visat sig att när ekorrhjulen snurrar långsammare så har delfinerna börjat synas i Hudsonbukten. Det bruna vattnet i Venedig har börjat klarna och i de stora städerna i Kina börjar man se en blå himmel. Kanske är det så att coronaviruset skapar den kris som innebär att mänskligheten tar chansen till en förändring mot ett hållbart samhälle.

Olle Berglund

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk (FSF) på Hearing om Traditionell kunskap

Naturvårdsverket och Sametinget fick 2017 i uppdrag att föreslå åtgärder för att långsiktigt säkerställa att artiklarna 8j och 10c i FN's Mångfaldskonventionen genomförs i Sverige.

Ansvar för att ta fram förslag på åtgärder delades upp så att Sametinget ansvarar för de delar som rör den samiska kunskaps traditionen och Naturvårdsverket för all annan kunskaps tradition, exempelvis fäbod- och utmarksbruk. En slutrapport av uppdraget inkom till Regeringskansliet i mars 2018.

RAPPORTEN

Miljödepartementet bjöd därför in till en kort hearing på två timmar om rapporten och dess slutsatser. Denna hearing var en möjlighet för FSF och många andra berörda aktörer att framföra synpunkter på rapportens slutsatser och förslag. På plats fanns ett trettiotal inbjudna intresseorganisationer och myndigheter som jobbar med traditionell kunskap. Det var också ett tillfälle för Regeringskansliet att samla in synpunkter för det fortsatta arbetet. Carin Gisslén Schönning och Olle Berglund var på plats och tog del av in-

formationen. Carin återger något av vad som togs upp.

– De berättade om sina slutsatser och sedan följde en diskussion där alla fick ta del. Vi framförde vår synpunkt att det i rapporten är väldigt lite sagt om fäbodbrukarnas bärande av traditionell kunskap och . Efter att vi kommit hem så har vi sammanställt ett skriftligt yttrande för att fånga in fler aspekter än de vi kunde framföra på mötet.”

Carin är nöjd med dagen men tiden var för kort. Drygt 30 deltagare skulle dela på den tid som blev kvar sedan myndighetspersonerna haft sin presentation.

– Hearingen var viktig för mig som är ganska ny i FSFs styrelse där vi jobbar mer med övergripande frågor. Det var också intressant att höra olika vinklingar från andra traditionsbärare samt försöka förstå hur myndighetsvärlden agerar och hur vi kan komma i samspråk med dem.”

Yttrandet som Carin och Olle skrivit har skickats till Regeringskansliet. Skrivelsen finns att läsa på vår hemsida www.fabod.nu

Hällpetters Maria Bergström

Carin Gisslén Schönning

Konventionen om biologisk mångfald

Miljöproblem stannar inte vid statsgränser, därför är det nödvändigt att miljöarbetet sker samordnat mellan olika länder. Det ligger också en rättvisetanke bakom: för att ett land ska vilja dra sitt strå till stacken, måste andra länder också ställa upp.

En mycket betydelsefull internationell överenskommelse är Konventionen om biologisk mångfald. Andemeningen är att länderna solidariskt ska samarbeta för bevarande, kunskapsutveckling, utbildning och nyttofördelning. Konventionen har fram till idag ratificerats av 196 stater och utgör grunden för det gemensamma arbetet.

Konventionen består av en mängd punkter som i dokumentet kallas artiklar. De två artiklar som är mest intressanta för fäbod- och utmarksrörelsen är 8 j och 10 c.

ARTIKEL 8 J

Texten lyder: ”med förbehåll för dess nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor”

ARTIKEL 10 C

Där kan vi läsa följande ”skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande”.

Hällpetters Maria Bergström

In memoriam

Föreningens förste ordförande Urban Delestig har gått ur tiden. Han var ordförande för dåvarande ”Föreningen Sveriges fäbodbrukare. Urban var den som stod på brukarnas sida. Urban höll till på Torkelsbo fäbod, Ljusdals kommun. Vallen brukade han bland annat med fjällkor som höll god kvalitet vilket tydde på ett bra avelsarbete. Urban var föreningens ordförande från bildandet 2004 och omvaldes 2005.

Fäbodens musik, kanske just på din vall?

FSF har tagit initiativ till att skapa en folkmusikturné där musiken, kulturen och berättelserna från fäboden står i fokus. Vill du vara med, låta din fäbodvall fyllas av musik?

Samantha Ohlanders och Staffan Jonsson bjuder i samarbete med Förbundet Svensk Fäbokultur och Studieförbundet Vuxenskolan in till konsertserien Fäbodens musik som under sommaren 2020 kommer turnera på fäbodvallar i Gävleborg, Dalarna, Jämtland, Härjedalen och Värmland.

Ett konsertprogram där musiken, kulturen och berättelserna från fäboden får stå i centrum. Samantha Ohlanders och Staffan Jonsson är två av Hälsinglands bästa folkmusiker. Järvsöbördiga Samantha Ohlanders är folkmusiker, folkbildare, kompositör och aktivist. Hon har arbetat tillsammans med Riksteatern med succéforeställningarna Fäboland och Nationalparken och sitter med i styrelsen för föreningen Unga på landsbygden. Känd från bland annat Sommar i P1. Staffan Jonsson är riksspelman, musiker och mångårig ledare för Hälsinge Låtverkstad och Gävleborgs Ungdoms Folkband. Har spelat med bland annat Ulf Stureson och Ola Salo samt medlem i det kritikerrosade folckrockbandet Skenet.

Hör av dig om du vill vara med
Anmäl din valls intresse så fort som möjligt
till Olle Berglund på telefon 070 208 98 17

Meningen är att turnén ska genomföras under juli och kanske i någon vecka in i augusti. OBS, att tänka på - det måste finnas tillgång till öppna ytor och möjligheter till parkeringar för en publik på 100-150 personer eller med en begränsning genom förköp av biljetter.

Staffan Jonsson och Samantha Ohlanders

Vad händer i Fäbodsverige i sommar? Tipsa om era sommaraktiviteter!

Liksom i förra årets sommarnummer kommer vi i nästa nummer av tidningen att berätta om allt kul, spännande och lärorikt som händer på fäbodar och utmarksbruk sommaren 2020. Så passa på att vara med i tidningen och berätta om era caféer, viskvällar, fäbodprodukter, vandringar, kurser och allt annat fäbodrelaterat som är på gång. Men för att vi ska kunna hjälpa till med marknadsföringen behöver vi få in information, det hänger alltså på er aktiva medverkan.

Maila er information till:
redaktion@fabod.nu senast söndagen den 17 maj. Det är viktigt att vi får uppgifter i tid.

Här har ni en lathund, följande information skall vara med:

- Plats, fäbodens namn och i vilken kommun
- Beskrivning av aktiviteten/aktiviteterna
- Datum och tidpunkt, om det till exempel är alla söndagar i juli så skriver ni det
- Eventuell prisuppgift
- Kontaktperson, telefonnummer
- Eventuell Facebooksida, Instagram eller hemsida
- Annan info som kan vara relevant
- Har ni någon bild som kan användas i marknadsföringssyfte så maila oss den

Bli medlem!

Förbundet samlar den svenska fäbodrörelsen och verkar för att bevara, främja och utveckla fäbodarna, fäbodkulturen, fäbodbruket och övrigt utmarksbruk. Vi vill också främja byggnadskultur, kultur-

arv och traditionell kunskap, samt att bibehålla betesrättigheter som resurs och som framtida möjlighet för fäbodbrukare och ägare av jordbruks- och skogsfastigheter.

Tillsammans blir vi starkare och kan driva våra intressefrågor bättre. Som medlem får du också den här tidningen i din postlåda och blir uppdaterad om vad som är på gång.

Information om oss, de regionala fäbodföreningarna, stadgar och medlemskap finns i redaktionsrutan på sidan två och på vår hemsida www.fabod.nu

Så blir du medlem i Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk:
För medlemskap betala 300 kr per person, organisation eller företag. Eller 500 kr per familj utan begränsning av antal personer i hushållet.
Bankgiro: 5243-8538